

Повернені із забуття

УДК 821.161.2:82-1

ББК 833(4Укр)

УКРАЇНСЬКИЙ ЗОРЕПАД: ВАСИЛЬ ЧУМАК

В. В. Лагетко

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380 (342) 59-60-15; e-mail: kf@pu.if.ua*

Початок ХХ ст. Лютнева революція у 1917 році в Росії і її значення для України. Василь Чумак як поет і його суспільно-громадська діяльність. Російський шовінізм: більшовики та білогвардійці на заваді українській незалежності. Перші оборонці української незалежності та їх трагічна доля.

Ключові слова: Чумак, поет, громадянин, Лютнева революція, націоналізм, шовінізм, незалежність, боротьба, пам'ять.

*Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Поцезнуть всі перевертні, й прибуду,
І орди завойовників-заброд!*

Василь Симоненко (24.XII.1962) [1].

Сьогодні, після 200-літнього ювілею Тараса Григоровича Шевченка, не помітити цієї дати не вдасться нікому: ні прихильникам українського генія, ні його ворогам. Разом з тим, як на мене, варто нагадати ось ці слова Павла Тичини (1891-1967), який в 1922 році писав: “Молось перед тим, як починаю писати. До Шіллера, до Шевченка і до менших, недавніх, як Чумак” (підкреслення наше. - В.Л.).

Отже, у порівнянні з Шевченком є менші поети, серед яких Василь Чумак, і це не оцінка на кшталт “знай своє місце”, а це пам'ять про тих, хто прийшов після Шевченка, зробив його та його творчість своєю “полярною зорею” і віддав всі свої таланти та резерви здоров'я на служіння своєму народові, і знайшов своє місце в історії нашої культури.

Василь Чумак народився 7 січня 1901 року в співучому закутку Чернігівщини в містечку Ічня в селянській родині. Крім хліборобства, його батьки займались ще пекарством, але заробітки все ж були невеликі.

До шестирічного віку Василя виховувала бабуся, від якої він, власне, наситився народним фольклором. Це відбилося, зокрема, у вірші

Обніжок

*Вранці – роси. Марити. Мовчати.
Колос. Шум. Волошки. Знов волошки.
Материнка. Конюшина. Смутки трошки.
Вранці – роси. Марити. Мовчати.*

*Вимережить пісню – голубині крила,
щоб у ній блакитно далечинь замріла,
щоб у ній заграло шумовиння трав,
я слова таємні у степу збирав.*

*Плюски – шелестіння – викінчені гами, -
я їх, наче лялю, тішив пелюстками
ясочок – волошок. Жайворонів спів
і перлини – роси у вінки заплів.*

*І знялася пісня – голубині крила:
радісно – блакитно далечинь замріла,
заблищали скалки – шумовиння трав ...
Нащо ж мою нитку промінь розірвав. (1919)*

Жадоба до знань шестилітнього Чумака привела до церковно-парафіяльної школи, а через три роки він вступив до Ічнянського чотирикласного вищепочаткового училища, де зросійщене вчительство прищеплювало українським дітям любов до царя та отечества.

Та значного впливу Василь Чумак, за свідченням Володимира Гадзінського, зазнав від знайомства з “Кобзарем” Тараса Шевченка, а також з творчістю інших українських поетів – М. Костомарова, О. Олеся, Я. Щоголева і за їхнім впливом починає писати рідною мовою.

В 1914 році після чималих клопотів Чумак вступив до Городнянської гімназії, де виразно відрізнявся від синків заможних містян і сільських багатіїв як за психологією та світоглядом, так і за одягом.

Пізніше в оповіданні “Що було” він писав, що коли чув осатанілий окрик інспектора “Кто вам разрешает петь хохлацкие песни?” (підкресл. наше. - В.Л.), сприймав як пекучу узаконену образу: “І чого воно таке болоче це слово? І це було дуже тяжко”.

В гімназії функціонував гурток “Любителей изящной словесности”, який для Чумака став доброю літературною школою, він там був

одним з наймолодших і найактивніших членів. Гуртківці вивчали твори І. Тургенєва, М. Некрасова, футуристів, дискутували на літературні теми, найчастіше – про “чисту” й громадянську поезію. Тонке відчуття ритму, досконале знання мови та народної пісні дало йому змогу писати швидко й легко. Чумака з першого ж виступу зарахували до поетів.

Зблизившись із вчителями братами Володимиром і Костянтином Марігодовими, користувався їхньою бібліотекою – твори О. Олеся, М. Вороного, О. Блока, В. Хлебнікова, І. Сєверяніна. З 1913 року Чумак пише українською, почасти російською мовами. К. Марігодов порадив йому зупинитись на якійсь одній, щоб володіти великим запасом слів. З властивим йому запалом він взявся за поглиблене вивчення рідної мови, перечитуючи твори І. Котляревського, Т. Шевченка, О. Олеся, вів словничок образних висловів.

З початком першої світової війни в Російській імперії нахлинула нова хвиля реакції. Українську пресу було заборонено. Жорстоко придушувалися революційні виступи. В провінційній Городні місцева пересильна в'язниця була переповнена більшовицькими агітаторами, підпільниками, штрафниками. Чумак налагоджує тісні стосунки з місцевим революціонером Яковом Погуляйлом, який з 1905 року відбував каторгу. Разом з товаришами допомагає в'язням організувати втечу.

Лютневу революцію 1917 року у Петрограді Чумак зустрів як небувале свято. “Впали вікові окупи монархії, зразу стало вільніше дихати”, – напише він у творі “Бризки пролісок”, – від радості “безмірно хотілося зняти з неба сонце голими руками, принести на землю”. Слово “революція” п'янить, він гаряче вітає перше пробудження – “весь світ у пролісках” – та цілковито поринає у вир подій.

Мітинги, демонстрації, вечори, виступи – усюди він. В квітні 1917 року в Ічні засновано “Просвіту” (це була одна з основних форм роботи української ліберальної інтелігенції на селі), Чумак серед засновників. Він друкує відозви та прокламації, організовує бібліотеку для селян і читає доповіді (“Слово іченської “Просвіти”, “Україна чи Малоросія”, “1913 рік”, про Т. Шевченка, про Кирило-Мефодіївське братство, про П. Куліша), виступає зі своїми віршами, з ічнянською молоддю видає рукописний журнал “Ранок”.

Василь Чумак з товаришем Л. Милоченком влітку 1917 року знайомиться з “Комуністичним маніфестом” К. Маркса і Ф. Енгельса, вивчає революційні брошури, програму більшовиків. В той же час близько знайомиться з Ганною Омельченко, членкинею РСДРП з 1905 року, це також вплинуло на формування його світогляду.

Психологічний стан Чумакового покоління добре описує Олександр Довженко в своїй “Автобіографії” [2]: “... радість революції, радість звільнення від царизму, і Україна, про яку забороняли читати, і рівність, і братерство, і свобода (підкресл. наше. - В.Л.), і самовизначення, і незакінчена війна, і земля, і воля та інша велика кількість зовсім

нових недуманих і негаданих ідей і питань, і невміння відрізнити догождану правду від довгопідготовлюваного обману – засліпило нас, як людей, що вийшли з погребів”.

Чумак бере участь у “Селянській спілці” та політика Центральної ради з її поступками поміщикам, занехаяння вимог бідного селянства підривають довір’я в українську владу. З цього приводу Леонід Милоченко писав: “Він гостро лаяв політичну авантюру націоналістів-куркулів”.

В жовтні 1917 року більшовики у Петрограді беруть владу до своїх рук. Здається, що відкриваються нові можливості: “Мир – народам, земля – селянам, фабрики – робітникам, влада – Радам!”.

Ось як відгукнеться на цю подію вже в 1919 році Василь Чумак.

Гартована поезія

Вдарте

на мільярди гін –

в племінно-щирому гарті

гамарений гімн:

дими – верстати – шківі –

арка – в повітрі-чорнозем – ґрунти –

піль золотопіяві зриви:

міцний колектив –

молот і плуг. Єднанням

братніх заліз

викуєм зорю останню:

соціалізм.

Що міг знати про соціалізм Чумак? Лише те, що вчитав у брошурах на кшталт Франкового: “Соціалізм – то є прагнення усунути всяку нерівність, всяке визискування і всяке убозтво; запровадити справедливіший, щасливіший лад, ніж нинішній, і то в такий спосіб, щоб нинішній виробничий капітал, тобто ґрунти, фабрики, машини й інші знаряддя праці, а також сировина перейшли від приватної власності окремих людей до загальної власності. Соціалізм, таким чином, є ворогом усякого поділу” [3]. Івану Франку 22 роки, а в 1899 р. у рецензії на статтю А. Фаресова [4] напише, що неприйнятним у марксизмі є:

- 1) пролетаризація селянських мас як засіб їхньої революціонізації;
- 2) держава у формі диктатури пролетаріату;
- 3) військовий характер організації партії робітничого класу: підлеглисть знизу доверху та звітність керівництва перед низом.

Це все лишилося поза свідомістю Василя Чумака, як і багатьох багатьох романтиків революції.

24 січня 1918 року Мала Рада ухвалила Четвертий Універсал, який проголосив незалежність Української народної Республіки (УНР).

І відразу російські шовіністи цього разу у формі бандитських більшовицьких зграй М. Муравйова посунули в Україну задушити її вимріяну незалежність. Розпочався український зорепад – жертвна боротьба юних українців за незалежність своєї держави*.

Бій під Крутами тривав кілька годин. У результаті вдсятеро чисельніше російське військо, зустрівши неочікуваний опір, зазнало значних втрат і зупинилося на кілька днів на цьому рубежі. Адже, як виявилось, юнаки встигли ще й розібрати залізничну колію.

Забравши вбитих та поранених, захисники Крут відступили, щоб не потрапити в оточення. Але 27 вояків Студентської сотні заблукали у темряві та вийшли на станцію, що захоплена ворогом, де їх і схопили. Бандити Муравйова, розлючені невдалим боєм, і, побачивши, що їм протистояли підлітки, розстріляли їх. Але в запеклій люті так покалічили багнетами тіла юних киян, що відтак ідентифікувати деяких жертв глуму було неможливо. Хлопці приймали смерть, співаючи гімн “Ще не вмерла Україна!”. Так стверджували свідки страти. Тіла юнаків, занесе-

* Історична довідка. 29 січня 1918 року під невеличкою станцією Крути на перегоні між Бахмачем і Ніжином відбувся бій українців із більшовицьким російським військом. Воно сунуло на Київ “приборкати” Українську Народну Республіку, яка щойно проголосила свою незалежність від Москви. Кількатисячне формування “братів-слов’ян” з артилерією та бронепоездом очолював колишній підполковник царської армії Мих. Муравйов, який вирізнявся патологічною ненавистю (“звірячий шовінізм”, за висловом Василя Еллана-Блакитного, “голодний шовінізм”, за висловом Василя Симоненка) до всього українського. Своїх солдатів-червоноармійців він надихав такими словами: “Наше завдання – взяти Київ. ... Якщо буде потрібно, не постою ні перед чим: каменя на камені не залишу в Києві. Мешканців не жаліти, вони нас не жаліли, терпіли хазайнування гайдамаків. Ми їх усіх перестріляємо, та переріжимо. Ми їм покажемо, нема чого боятися кровопускання”.

І показав: при штурмі Києва він застосував отруйні гази, піддав столицю нищівному артобстрілу 15 тисячами снарядів, знищив близько 5-ти тисяч мирних жителів, багато з яких завинили лише тим, що були схожими на українців. На решту наганяв страху панцерником із написом: “Смерть українцям!”, який нищпорив принишклим містом.

Хто ж став наперейми більшовицькій навалі з українського боку? Це були чотири сотні 1-ої Київської юнацької школи ім. Богдана Хмельницького та 1-ша сотня Студентського куреня Січових стрільців, до якої записалися студенти Київського університету Святого Володимира, Українського народного університету, гімназист старших класів 2-ої української гімназії Кирила і Мефодія. Загалом набралось близько 500 озброєних гвинтівками застарілого зразка вояків, що мали 16 кулеметів та саморобний “мінібронепоезд” – встановлену на звичайну залізничну платформу невеличку гармату. Ця необстріляна молодь під проводом сотника армії УНР Аверкія Гончаренка мала завдання перешкодити ворогові захопити столицю республіки, де перебував український уряд. Успіх місії сотника був винятково важливим – адже від імені народу якраз велися переговори про укладення мирного договору з Росією – Брестського миру, що мав забезпечити існування Української держави.

В’ячеслав Прилюк [5]

ні снігом, пролежали до березня. В березні їх перевезли до Києва та поховали на Аскольдовій могилі.

Павло Тичина не обминув увагою цієї події та в тому ж січні 1918 року написав вірш

Пам'яті тридцяти

*На Аскольдовій могилі
Поховали їх –
Тридцять мучнів-українців
Славних молодих.*

*На кого посміла знятись
Зрадника рука?
Квітне сонце, – грає вітер
У Дніпро-ріка...*

*На Аскольдовій могилі
Український цвіт! –
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.*

*На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай!
Понад все вони любили
Свій коханий край.*

*Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих
На Аскольдовій Могилі
Поховали їх. (1918)*

А що ж Чумак? Невже не помітив? Шукаючи матеріали про його життя, не второпаю, звідки ця тягуча мовчанка. Адже це та сама Чумакова Чернігівська область! Свідчень нема.

У вересні 1918 року Василь Чумак їздив до Харкова, де в напівлегальному українському видавництві “Рух” мав намір випускати збірку своїх віршів. Провінційні Ічня та Городня вже були затісними для поета, який прагнув до справжньої боротьби. Тільки до Києва, політичний і культурний центр України. Прощаючись восени 1918 року з матір'ю, він сказав: “Мене вже давно запрошували товариші. – Я буду боротися за бідних, буду стояти за них, вони мені рідні”. В Києві доля його звела з Василем Елланом-Блакитним, який, прочитавши вірші Чумака (земляк Чумака Іван Омельченко познайомив його з ними), Блакитний повідомив товаришів, що революційна Україна народила свого талановитого поета та й залучив Чумака до активної роботи, ввів до кола літераторів, підбадьорював і всіляко підтримував.

6 січня 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України переїхав з Росії до Харкова і проголосив УСРР. А в Києві 9 травня 1919 р. С. Петлюра був обраний головою Директорії. Навесні 1919 року розгорнувся антикомуністичний селянський рух проти політики “воєнного комунізму”.

Громадська діяльність Чумака київського періоду надзвичайно плідна та різноманітна: він виступає перед молоддю залізничних майстерень і заводів, закликаючи до вступу в збройні загони, то бере участь

у роботі Всеукраїнського з'їзду волосних виконкомів, то, як гість, присутній на I з'їзді комсомолу України, то читає вірші перед комсомольськими ешелонами, що від'їздили на боротьбу з Денікіним (їхати з ними йому не поталанило через сухоти, на які захворів з осені 1918 року, захищати революцію з багнетом в руках не міг), то бере участь у літературних “Веснянках” – його “Червоні зорі”, “Гартована поезія” звучали у виконанні акторів “Молодого театру” Леся Курбаса.

Величезного значення для формування Чумакової творчої індивідуальності мало безпосереднє спілкування з Павлом Тичиною, з його мажорним світовідчуттям, з непримиренністю до лицарів безумного “лицарства”, яким він проголосив “трояндний молодий бій”, і Лесем Курбасом.

Творчий неспокій, новаторські пошуки Курбаса, з яким Чумак зустрівся в редакції журналу “Мистецтво”, в театрі “Березіль”, на літературних вечорах, дуже йому імпонували. На сторінках “Мистецтва” опубліковані вірші В. Чумака “З ранкових настроїв”, “Гартована поезія”, “Офіра”. В одеському збірнику “Червоний вінок” (червень 1919 року) надруковано Чумаків цикл “Червоний заспів”, поезії “Вже доволі”, “Геть сумніви”, “Я порву ті вінки”.

За впливу В. Еллана-Блакитного і Г. Михайличенка В. Чумак узявся за впорядкування антології української революційної поезії, яку планувало видати Бюро пропаганди Всеукраїнському.

Та захоплення Києва денікінцями наприкінці серпня 1919 року зруйнували всі плани. Добровольча армія несла смерть усьому українському, нещадно переслідувала: Академію наук і пресу було ліквідовано, “Кобзар” Т. Шевченка заборонили вивчати в школах, проголосивши його “більшовицькою” книжкою. Тисячі українських книжок подикунському спалено.

В. Чумак, як протест, пише вірша

Кобзареві

*Пісні – що хмари – без кінця.
В них слів нема – ридає туга.
Чоло твоє в тернах вінця,
В краю твоїм наруга,*

*В краю твоїм туман. Мла
Шляхи-дороги замела.
Кайдани, дзвін – єдині звуки.
Та ворон кричить. Всюди смерть,
Бо чарку, сповнену ущерть
Гіркого поту, крові — муки
Вже випив люд.
Пора!... Пора!...*

*Останній промінь догора...
І сталось чудо... Чудо чуд!*

.....
*Пісні – вогні пожаром стали,
До хмар, до неба зайнялись –*

*І засіяли –
Гей! Дзвони свята!
Це свято волі.
Тяжка утрата,
Ще тяжчі болі,
Але не плачем,
Бо оновлені
Дороги бачим –
Луги зелені ...*

*Гей! Дзвони свята,
Гучні метали!
Гукніть завзято,
Що ми повстали! ...*

.....
*Співаче – брате! Чи він знає,
Що свято волі на землі;
Що промінь грає, грає, грає
На оксамитовому тлі;
Що промінь цей на Україні
Він перший сміло запалив?
Чи зна?... Він спить. Але не згине
Велика правда його слів!*

Чумак іде в підпілля разом з товаришами-боротьбистами. Склалося так, що його не оминув цей етап розвитку громадянської війни в Україні. Один з чільних діячів партії боротьбистів В. Еллан-Блакитний (1894-1925), який опікувався молодим поетом, залучив його до співробітництва в центральному органі партії – газеті “Боротьба”, це, поперше. А, по-друге, Чумака захоплювала романтика революційної діяльності, а програма партії боротьбистів, яка з 6 серпня 1919 року після злиття з Українською соціал-демократичною партією (незалежних лівих) прибрала назву Української комуністичної партії (боротьбистів) з комуністичним девізом “Пролетарі всіх країн, єднайтеся!”, імпонувала йому. Чумака приваблювала також ідея національного відродження, плекана боротьбистами, засудження ними “інерції русифікаторства в усьому апараті влади в Україні” та висмоктування сил централізованою державною машиною”. Ця ідея передбачала “необхідність конструю-

вання України в окрему Радянську Республіку як самостійного члена виростаючої всесвітньої федерації радянських республік” [6].

У сталінські часи (а почалися вони зі знищення М. Фрунзе під виглядом операції в 1925 році) нищилися не тільки живі, а й мертві. Така доля спіткала і Василя Еллана-Блакитного, погруддя якого в самому центрі Харкова було знищено, а його могилу по-варварському розорано.

На початку 30-х років (XX ст.) було піддано критиці теорію “перших хоробрих”, та разом з цією теорією надовго пішло в забуття “розстріляне відродження”. Це вже робилося в стилі доби: щоб забути про них, витравлювали їх з пам’яті цілих поколінь; раніше видані книжки вилучалися за типовими для того часу таємними списками, а нові видання очікувалися не швидше, ніж скресне культівська крига. Історія свідчить, що ця крига не скресала ніколи. На зміну попередньому культу народжувався наступний. Яскравий приклад із забороною роману “Собор” (1968) Олесея Гончара, примірники якого вилучалися з бібліотек.

У ті ж 30-ті роки несправедливо був репресований молодший брат Чумака Микола. Якби Василь Чумак дожив до того часу, його вкинули б, як мінімум, до лабіринтів ГУЛАГу, адже в ті роки масово репресувалися колишні боротьбисти.

Кажучи про громадсько-політичну активність Василя Чумака, нагадаємо, адже йдеться про дуже молоду людину, юнака у тому віці, коли обминути кохання під силу хіба що середньовічному аскету, яким Василь аж ніяк не був. І хоча достовірних матеріалів з цього питання якось не знайшлося, але ось перед нами його вірш –

*Люблю. Лелію. Обів'ю
її – прозоро-мармурову,
свою весну, таку вирову,
весну свою;
і дзвінко з вінців будем пить
отруту спрагло – пелюстками,
і будем п'яні, а за мить
впадем осінніми листками –
за мить – любить. (1919)*

З цієї поезії Василь постає не тільки як поет метафорично спостережливий, але й вправний коханець, який безпосередньо розуміється на тому, про що пише. Коли є талант, то він є майже до всього. За свідченням сестер Чумака їхній брат володів чудовим тенором і залюбки співав не тільки зі сцени, але й поза нею. Один час він навіть керував ічнянським хором. Ну, як було не закохатись у такого парубка.

Чумака не раз лаяли, в залежності від ситуації, за те, що не активно відвідує церкву, але це зовсім не тому, що він намагався бути “войовничим атеїстом”, ой, не тому!

На Зелені свята, Зіслання Святого Духа, Пресвятої Трійці, будучи вже в Києві, він приїздить додому, і маємо неспростовне свідчення про його ставлення до релігії, зокрема до цього свята.

В зелену суботу.

*Назриваю в гаю запашного зілля,
запахного зілля, вибуялих трав;
з ясена та кленів нарубаю гілля;
лепехи нарвати побіжу на став;*

*кличенням обставлю, прибору кімнату.
– Подивіться, мамо! Хороше ж то як! –
Усміхнуться очі. Поміж тим у хату
вечір завітає – стомлений козак.*

*Сядемо рядочком. Заведем розмову –
тиху, сумовиту – і про все, про все,
доки до віконця хусточку шовкову
ніченька-черничка з поля донесе...*

Чумак розумів, що революційна діяльність – це не забавки, тут можна і життя позбутися, але очевидно, ніколи не підозрював, що його переживуть батьки.

*Сьогодні ходив на могилу матусі:
ще мріє барвінок під снігом,
ще лози, схилившись, – лози у тузі,
а з бані блакитної промене-шовком
всі плями, всі тіні зітерті.
– Матусю! Чекати лишилось недовго:
весною – умерти,*

*прийти до коханої, любої нені
надовго, назавжди, довіку,
принести їй пролісок. Пролісок жмені –
без ліку.*

Хоча, коли якось мати Василя забалакала з ним про наступ військ Денікіна, то він їй відповів: “Не бажайте, мамо, царя, бо вашому синку першому голівку зчеше”. Так і сталося. В суворих умовах підпілля Чумак виконував відповідальні завдання.

Зокрема, він завідував майстернею, в якій підробляли паспорти та інші документи, що потрібні для підпільників. Для себе він виготовив паспорт на ім'я Черненка Василя Юрійовича.

Цікаво, що на початку 1920 року студент Київського медінституту І.В. Дев'ятка, займаючи квартиру на Львівській вулиці, знайшов два зошити з однаковими написами: Василь Юрович Черненко. За ґратами. Щоденник. Київ, Лук'янівка, 1919. Як з'ясувалося, це були щоденники Василя Чумака. Але провокаторів вистачало, тому доводилось переховуватись на різних квартирах. Останньою була дача "Круча" на Звіринці. Тут зберігалася зброя, сюди приходили зв'язкові підпільних груп, в т.ч. й більшовицьких – готувалося повстання проти деніківців, яке мало розпочатися з наступом Червоної Армії на Київ.

Контррозвідка з допомогою провокаторів вистежила і цю квартиру. На світанку 21 листопада (за стар. ст.) денікінці захопили "Кручу" з Василем Чумаком, Гнатом Михайличенком і Клавою Ковальновою (діво́че – Яковлева). Всі троє були страчені першої ж ночі арешту. На вечір 21 листопада було призначено засідання підпільної групи на одній з конспіративних квартир, але тортури, яких завдали борцям за свободу, не змусили їх виказати ворогу цієї таємниці.

Радянська критика навіть у час перебудови (з 1985 р.) не прислухалася до Василя Чумака та безапеляційно його творчість визнала "пролетарською". Чи міг Чумак 1) знаючи, що пролетаріат має лише кайдани, яких його позбавить лише соціалістична революція і 2) батьки якого володіли куснем землі і пекарнею, що робило можливим старшому синові (в сім'ї було четверо дітей: 2 брати, Василь був старший, і дві сестри) забезпечити гімназичну освіту, наче не пролетарі, то як же бути з ними? А так як був.

Звісно, що у полум'яних рядках його поезій – буяння сил, непопуришна віра в остаточну перемогу справедливості ("від кожного за змогою, кожному за працею"). За короткий період початкуючий поет незрівнянно змужнів і у неповних 19 років став виразником передових ідей своєї доби.

Василь Чумак не вважав себе представником пролетарського мистецтва, бо воно ще тільки народжувалося, а поки що існувало "мистецтво певних історичних знань, мистецтво переходової доби (підкресл. наше. - В.Л.)", – говорив він.

В "Літературній газеті" за 1959 рік від 20 листопада Ганна Омельченко (Ніколаєва), завершуючи свої спогади про Чумака, пише таке: "Його коротке життя все до останку віддане боротьбі за наше світле сьогодні (підкресл. наше. - В.Л.), життя – подвиг може служити чудовим прикладом для нашої молоді".

У вікопомний 1958 рік, коли М. Хрущов, тодішній керівник СРСР, після зустрічі з білоруськими студентами, вже прощаючись з ними на сходах Мінського університету, озвучив (див. відповідну кінохроніку)

запалюючи недоумкуватий механізм побудови комунізму, що надовго став керівництвом до дії та початком шаленої (без жодних меж і етапів) русифікації всієї країни: “Чем быстрее мы все заговорим по-русски, тем быстрее мы построим коммунизм!”. І млинок завертівся як в Україні, так і в інших республіках. Закривалися українські школи, українська мова стала факультативною, тобто не обов’язковою для вивчення. Тому сьогодні український схід і південь мають до ганебного зросійщений вигляд, а м’які спроби якось розпочати українізацію своїх територій наштовхуються на тупий (просто лякаючий) спротив серед місцевого населення. Як завжди перед ведуть у цій брудній “грі” комуністи. – Основна ганьба О.О. Мороза, тодішнього голови Верховної Ради в тому, що у жовтні 1993 року Верховна Рада України відновила КПУ; заборонена КПУ була 30 серпня 1991 року. Сам же патрон заховався у започаткованій ним же соціалістичній партії.

Така ситуація триватиме доти, доки не щезнуть із владної верхівки та її оточення від Верховної до сільських рад усі “зрадники” й “заброди” (В. Симоненко).

Як радянська пропаганда та агітація (тобто ідеологічна машина) вміла “приватизувати” твори наших поетів, яскраво можна побачити на прикладі вірша Василя Симоненка (1935-1963), з перших шістдесятників

О земле з переораним чолом

В оригіналі (подаю уривок. - В.Л.):

*“Українонько! Розтерзана на шмаття,
У смороді й тумані гнойовім,
Кричиш мені у мозок, мов прокляття,
І зайдам, і запродавцям твоїм.
Любово світла! Чорна моя муко!
І радосте безрадїсна моя!
Бери мене! У материнські руки
Бери моє маленьке гнівне Я!” (29.IX.1962)*

Після редагування у видавництві:

*“Українонько! Гуде твоє багаття,
Убогість корчиться і дотліває в нім,
Кричиш ти мені в мозок, мов прокляття,
І зайдам, і запродавцям твоїм.
Любово грізна! Світла моя муко!
Комуністична радосте моя!*
Бери мене! У материнські руки
Бери моє маленьке гнівне Я!”*

* Підкреслення наше. - В.Л.

Іноді можна почути (адже в сучасній Україні тільки етнічних росіян нараховують 9 млн.), що ж робити нам, непитомим, кого доля (немилосердний вітер історії) занесла на ці українські терени, щоб, як з'ясувалося згодом, знеславити цей дивовижний народ, неординарність якого полягає в його етнічній живучості? Перебуваючи під гнітом “зайд” і “заброд”, він вперто залишається собою, народжуючи подекуди велетів духу світового, а не містечкового рівня. Відповідь може бути одна. Впрягайтеся в “ярмо” (іншого слова й не підбереш) по розбудові питомої, а не принесеної “української держави”. Не заважайте (тим більше не карайте!) українців за їхній спротив денаціоналізації своєї країни, а зміцнюйте та розвивайте цей чин по розбудові, навчайте своїх дітей, внуків і правнуків цій, славі гідній, роботі, тим більше, що ми не перші, приклади є і приклади гідні наслідування. Це і буде слава Україні, подяка їй за хліб, воду та повітря, вироблені вашими ж руками на цій благословенній землі, люди якої, опинившись на ній з діда-прадіда, не шукали інших, можливо, подекуди й ситніших земель. Чи це ж не слава України? Слава.

Я це кажу не для тих, хто не хоче нічого подібного чути, а тим, хто вже йде цим, без перебільшення, стражденним шляхом і тим, хто постав перед вибором. Тисячу разів правий Василь Симоненко, коли пише, що для українців не можна “вибирати Україну”, як це? Адже це наша Батьківщина, саме Україна, вона тобі, мені, нам дана, вона вже є. Ніхто інший, як історія, довела, що “народ наш є і завжди буде” (В. Симоненко). То ж які сумніви, якому панові служити – їй і служити, бо ж “немає іншої України...”. Це той Шевченків стрижень, який кріпив мільйони українських сердець в прагненні своєї Батьківщини.

Та повернімося до В. Чумака, з когорти перших у ХХ ст. Зі спогадів про нього хочу звернути увагу на письменника Степана Васильченка (1879-1932) “... Познайомився я з В. Чумаком, уже поетом, в 17 році (1917 р. - В.Л.), коли утомлений війною, вернувся з фронту (І світова війна. - В.Л.) до матері в Ічню. Тоді в хату до мене зайшов одного дня юнак в гімназичній формі з зшитком своїх віршів, більшість яких я зустрів пізніше в невеличкому його збірникові, назвавшись – ваш сусід, Чумак. Мов наших рідних чернігівських квіток приніс він мені в хату.

... Коли я читаю його молоді, ще напівдитячі вірші, і коли пригадую його рід, співучий, гарячий, ліричний, для мене стає ясним, що в особі молодого Чумака ми втратили справжнього і не малого поета (підкреслення наше. - В.Л.), і не такого поета, якого треба було підбадьорювати, підштовхувати, а його читача запевняти й умовляти. Без цього, своїми власними шляхами луною одгукнувся б його голос на Україні, і без усяких вагань і сумнівів кожний би ясно одчув: так, це – поет” [7] .

Література

1. Симоненко В.А. У твоєму імені живу: Поезії, оповід, щоденник, зап., листи / В.А. Симоненко; Упоряд. та післямова В.В. Яременка; Передм. О.Г. Гончара. – 3-є вид. – К.: Веселка, 2003. – 382 с.
2. Довженко О.П. Твори: в 5-ти т. Т.1 / О.П. Довженко; Передм. О. Гончара. – К.: Дніпро, 1983. – 439 с. (С. 22).
3. Франко І. Зібр. тв.: в 50-ти т. Т.45. Філософські праці / І. Франко; Ред. В.Ю. Євдокименко. – К.: Наукова думка, 1986. – 576 с.
4. Франко І. Зібр. тв.: в 50-ти т. Т.45. Філософські праці / І. Франко; Ред. В.Ю. Євдокименко. “А. Фаресов. Народники й марксисты. С.-Петербург, 1899” (рецензія І. Франка). – К.: Наукова думка, 1986. – 576 с. (С.272-275).
5. Прилюк Вячеслав. Крути як символ / Вячеслав Прилюк // Україна молода. – Вівторок, 29 січня 1913. – С.5.
6. Чумак В.Г. Червоний заспів: Поезії. Оповідання і нариси. Статті та рецензії. Засідання дитячого гуртка “Музо, геть”, п’еса-шарж. Автобіографічні матеріали. Спогади про поета / Упоряд., авт. Передмови та приміток Іван Одеський Ілленко. – К.: Дніпро, 1991. – 364 с. (С. 16).
7. Васильченко С. Твори: в 4 т. / С. Васильченко. – К.: Рад. Письменник, 1960. – Т.4. – 454 с. (С. 86).

Стаття надійшла до редакційної колегії 10.04.2014 р.

Рекомендовано до друку докт.іст.наук, професором Сіреджуком П.С., докт.іст.наук, професором Красівським О.Я. (Львів)

THE UKRAINIAN SHOOTING OF THE STARS: VASYL CHUMAK.**V. V. Lahetko**

*Prekarpathian National University named Vasyl Stefanyk;
76000, Ivano-Franrivsk, Shevchenka st., 57; ph: +380 (342) 59-60-15*

The beginning of XX-th century. February revolution of 1917 in Russia and its significance for Ukraine. Vasyl Chumak as a poet and his social activity. Russian chauvinism: Bolsheviks and white guards interrupt Ukrainian independence. The first defenders of Ukrainian independence and their tragic fate.

Key words: *Chumak, poet, citizen, February revolution, nationalism, chauvinism, independence, struggle, memory.*